

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет психолого-педагогічний
Кафедра практичної психології

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Мірошник З.М.

«___» _____ 2023 р.

Реєстраційний № _____

«___» _____ 2023 р.

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ

Кваліфікаційна робота
студентки групи ЗПП-19
ступеня вищої освіти бакалавр
за спеціальністю 053 Психологія

Носуль Анастасії Юріївни

Керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

Гапоненко Л.О.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS ____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

Кривий Ріг – 2023

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Носуль Анастасія Юріївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ	5
1.1. Психологічний аналіз розвитку молодшого школяра	5
1.2. Психологічна характеристика групової взаємодії молодших школярів у форматі офлайн та онлайн навчання.....	9
1.3. Детермінанти розвитку групової взаємодії учнів молодшого шкільного віку в умовах онлайн навчання.....	13
Висновки до розділу 1.....	16
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ У РОЗВИТКУ ГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОГО ФОРМАТУ НАВЧАННЯ	18
2.1. Опис процедури дослідження.....	18
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження.....	20
2.3. Опис і аналіз результативності корекційно-розвивальної програми.....	27
Висновки до розділу 2.....	37
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	42
ДОДАТКИ	44

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В реаліях життя сучасного українського суспільства тема групової взаємодії школярів в умовах онлайн навчання має високий рівень актуальності, оскільки дистанційний формат освіти за останні роки охопив значний відсоток учнів. Цьому сприяли такі фактори як пандемія COVID-19, а зараз війна.

Вікові особливості молодших школярів ще не стійкі і тому посилюється актуальність перебування його в класному колективі є необхідною умовою формування рольового статусу учня. Саме на цьому віковому етапі формуються соціально-психологічні властивості, серед яких найбільш важливими є рефлексія, усвідомлення, емоційно-вольова регуляція, культура комунікації та діалогічного спілкування.

Нажаль, технології online позбавляють можливостей взаємодіяти в режимі offline, в якому дитина потрапляє в «психологічне поле соціалізації» (за К. Левіном []).

Враховуючи все вищесказане, ми обрали тему нашого дослідження: **«Психологічна характеристика групової взаємодії молодших школярів в умовах онлайн навчання».**

Мета дослідження – виявити психологічні особливості групової взаємодії молодших школярів в умовах онлайн навчання.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз складових групової взаємодії дітей.
2. Визначити діагностичний інструментарій, здійснити емпіричне дослідження та надати інтерпретацію отриманого матеріалу.
3. Скласти програму з розвитку соціалізації підлітка в умовах онлайн навчання.

Об'єкт дослідження – особливості групової взаємодії молодших школярів

Предмет дослідження – групова взаємодія молодших школярів в умовах онлайн навчання.

Методи дослідження: *загально-теоретичні* (аналіз, синтез, систематизація даних за темою дослідження); *емпіричні*: спостереження, методика «Мій клас» (у модифікації Ю. Гільбуха), тест шкільної тривожності Б. Філліпса, авторська анкета «Мої однолітки і я», соціометрія (за методом Я. Морено), тест «Малюноква фрустрація» С. Розенцвейга.

3) *математико-статистичні методи* обробки даних (визначення відсоткового співвідношення, середніх показників; кореляційний аналіз даних за критерієм К. Пірсона).

Практична значущість. Результати емпіричного дослідження можуть бути використані практичними психологами та вчителями при подальшому плануванні освітнього процесу із врахуванням психологічних особливостей рівня групової взаємодії молодших школярів.

Апробація дослідження представлена в статті Носуль А.Ю., Л.О.Гапоненко «Психологічний вимір групової взаємодії молодших школярів в умовах онлайн навчання». Матеріали щорічної звітної науково-практичної конференції студентів і молодих учених «Психологічний супровід особистості в часи війни. Технології подолання життєвих криз» за загал. ред. З.М. Мірошник, О. А. Чаркіної. Кривий Ріг: вид-во КДПУ, 2023. С. .

Дослідницько-експериментальна база. Емпіричне дослідження здійснювалось на базі Криворізької гімназії № 108 Криворізької міської ради. Гімназія з початковою школою. Дослідження проводилось в квітні-травні 2023 року. Загальна вибірка склала 50 учнів, віком від 7 до 9 років.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Робота містить 40 сторінок основного тексту, 1 таблицю, 6 діаграму, 22 джерел використаної літератури, 2 додатка.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ

1.1. Психологічний аналіз розвитку особистості школяра молодшого шкільного віку

У вітчизняній психології вікові межі розглядаються періодом його життя між 6-7 роками до 10-11 років. У інших країнах ці межі різняться. Діти можуть розпочати навчання і в 5 років (Японія, Південна Корея), так і значно пізніше. З цього приводу Т. В. Дудкевич підкреслює, що у Великій Британії, Ізраїлі шкільне навчання починається з 5 років, і «з цього ж моменту відраховується молодший шкільний вік. У тих випадках, коли дитина внаслідок різних причин позбавлена шкільного навчання, її розвиток відбувається інакше, ніж у ровесників, що відвідують школу. Водночас і особливості розвитку сучасних школярів зумовлені станом системи шкільної освіти, при зміні якої змінюються і показники розвитку» [5, с. 350].

К колективні роботи О.П. Сергеєнкова, О.А. Столярчука, О.П. Коханова та О.В. Пасєка визначається криза молодшого учня, який раптово переходить із дитинства в статус школяра. Вони визначили цю кризу емоційним напруженням, які стабільно передують в житті дитини:

- «оскільки результати навчання дитини є значимими для суспільства, то успіхи та невдачі дітей у навчанні перебувають під постійним контролем учителя, батьків, вихователя групи продовженого дня;
- перехід дітей на положення школярів зобов'язує їх вчасно вставати, приходити до школи, дотримуватись правил шкільного життя незалежно від того, хочеться чи не хочеться це робити, виконувати обов'язкові завдання, переборювати труднощі в роботі;
- на перший план в організації поведінки молодших школярів виступають вимоги школи, вчителя, які поширюються значною мірою і на позашкільний час, наприклад, виконанням дітьми домашніх завдань;

- має місце переважання шкільних обов'язків дитини над її правами» [11, с. 145-146].

Навчання в школі сприяє розвитку дитини розмірковувати про себе, більш глибоко розуміти свої відмінності, і як зазначає І.Д. Бех, на цьому віковому періоді життя починає структуруватися духовні цінності, які індивідуально переживаються дитиною. Саме цінності визначають особливості та характер відносин молодшого школяра з навчальною середовищі [1].

У дисертаційному дослідженні А.М. Яцишиної визначені чотири фактори які детермінують соціалізацію молодшого школяра. Перший фактор – це той який залежить від спадковості, середи, навчання, виховання, активність. Вона пише: «Дія даних факторів спостерігається в комплексі, і на різних стадіях розвитку дитини їм присвоюється різна ступінь значущості. Фактори психічного розвитку здатні надавати як позитивний вплив на становлення особистості, так і негативний. Отже, до першого фактору відносимо спадковість – це особлива здатність людського організму повторювати подібні типи обміну речовин та індивідуального розвитку в ряді поколінь» [14, с. 112].

Другий фактор А.М. Яцишина визначає середовище, – «це навколишні суспільні, матеріальні і духовного цінності. Важливе місце серед соціальних факторів відводять вихованню, яке є джерелом формування певних якостей і здібностей дитини» (там же [, с.112]).

Третій фактор авторка визначає в навчанні дитини. Вона пише, що «завдання цього фактору – розвинути в дитини психічні особливості, якості і властивості, які характеризують високий рівень розвитку на даному віковому етапі» (там же [14, с.112]).

Четвертий фактор А.М. Яцишина визначає показником активності – «це діяльний стан дитячого організму, який є обов'язковою умовою існування і поведінки дитини. Активність дитини виявляється в її здатності блокувати, посилювати позитивні і негативні обмеження і у здатності виходити за рамки заданих умов життєдіяльності, тобто проявляти ініціативу, творчість, пошук, долати будь-що. Найбільша активність у дитини спостерігається в період

дорослішання, а потім і в періоди вікових криз, коли відкриття і переоцінка свого «Я» набувають особливої ролі» (там же [14, с.112]).

Вона доводить, що емоціогенні фактори виявляються не тільки в грі та спілкування з однолітками, а й успіхи в навчанні та оцінка цих успіхів учителем та однокласниками. «Виняток становлять базові емоції страху і радості, щодо яких у дітей цього віку вже є чіткі уявлення, які вони можуть висловити вербально» [13].

Отже, соціальні та психологічні чинники, або фактори, є провідними у молодшого школяра. За умов деструктивного перебування дитини хоча б на одному із цих факторів, виникають первинні емоційні порушення. Вони виявляються в неадаптаційній поведінці, у перериванні вільної взаємодії з навколишнім середовищем І.Д. Бех [1], О.Д. Главінська [2], В.П. Гуцало [4], С.Д. Максименко [8]).

Найголовнішою характеристикою дитини є розвиток пам'яті, використання мімічних прийомів. Важливу роль, як зазначає О.М. Чудакова, для дитини молодшого шкільного віку важливим новоутворенням є дивергентне мислення, яке розвивається в творчій уяві. Вона характеризує компетентність та інтелектуальність вчителя ключовим фактором в розвитку пізнавальної активності молодшого школяра. «Під керівництвом вчителя молодші школярі засвоюють мнемічні прийоми, внаслідок чого зростає продуктивність запам'ятовування, збереження і відтворення матеріалу. Учіння викликає потужний розвиток словесно-логічної пам'яті, хоча образна все ще домінує. Навчальна діяльність сприяє розвитку уяви та її переходу від репродуктивних до творчих форм» [12, с. 564].

Л.С. Москаленко в дисертаційному дослідженні довела, що умовою ефективного розвитку молодшого школяра «є комплексність застосування заходів, що мають бути спрямовані, по-перше, на оптимізацію зовнішніх умов становлення соціального статусу молодшого школяра через забезпечення більшої повноти, адекватності та узгодженості «заданого» референтами опису рольової поведінки школяра, вимог до неї, її оцінки та застосованих санкцій;

по-друге, на оптимізацію внутрішніх умов становлення соціального статусу молодшого школяра через інтеграцією його соціальної ідентичності та соціальної позиції» [9, с.178].

Отримані теоретичні дані з проблеми емоційно деструктивної поведінки дітей молодшого шкільного віку дозволили нам гіпотетично передбачити та змоделювати критерії, їх ознаки та показники зазначеного феномену (таблиця 1.1.1).

Таблиця 1.1.1

Детермінанти соціально-психологічної адаптації та дезадаптації

Зовнішні детермінанти адаптації	Внутрішні детермінанти адаптації	Зовнішні детермінанти дезадаптації	Внутрішні детермінанти дезадаптації
Відповідність психофізіологічних показників до вимог навчання	Позитивна мотивація до навчання	<i>Невідповідність психофізіологічних показників до вимог навчання</i>	<i>Негативна мотивація до навчання</i>
Єдині вимоги батьківського виховання і початкового навчання	Високий рівень інтелектуальності, комунікативності, психологічної грамотності	<i>Не єдині вимоги батьківського виховання і початкового навчання</i>	<i>Низький рівень інтелектуальності, комунікативності, психологічної грамотності</i>
Сформовані вміння навчатися	Сформовані пізнавальні мотиви	<i>Несформовані пізнавальні мотиви</i>	<i>Несформована емоційно-вольова регуляція дитини</i>
Гнучкість рольової поведінки в навчальній та соціальній взаємодії	Новоутворення рефлексії як здатності до партнерської взаємодії	<i>Ригідність рольової поведінки в навчальній та соціальній поведінки</i>	<i>Низький рівень самоусвідомлення значимості партнерської взаємодії</i>

Підводячи підсумок, можемо відзначити, що за умов «соціально-психологічного поля» (за виразом К. Левіна [7]), в якому молодший школяр оволодіває ціннісними орієнтаціями про значимість навчання, товариських відношень в навчальному колективі, закріплення цих цінностей на практичному досвіді його учнівського життя, можна стверджувати, що діти здатні оволодівати культурою соціальної взаємодії.

1.2. Психологічна характеристика групової взаємодії молодших школярів

Поняття групова взаємодія є одним із ключових понять соціальної психології. П.П. Горностай пише, що завдяки груповій взаємодії можна пізнати широке коло психічних процесів і станів суб'єктів комунікації, спілкування. Незважаючи на те, що проблема групової взаємодії тривало вивчається психологами, соціологами, існують розмаїття концепцій і теорій групової взаємодії, все ж таки залишаються мало дослідженими «найбільш істотні чинники групової взаємодії, що належать до групової свідомості та групового несвідомого» [3, с.].

Психологічна характеристика групової взаємодії молодших школярів включає в себе різні аспекти взаємодії, такі як соціальні навички, комунікативні здібності, поведінку та взаємовідносини між членами шкільної групи. Результати формування перших взаємин в колективі мають великий вплив на подальше становлення особистості у суспільстві. Проблеми у спілкуванні з іншими людьми і, відповідно, утруднення встановлення взаємин з ними є серйозними показниками відхилення у розвитку особистості та затримки її соціальної адаптації [18].

У груповій взаємодії між молодшими школярами дитина спрямовується на вибір партнера по спілкуванню з яким буде цікаво та легко взаємодіяти. Вона шукає однолітка, який є привабливим, авторитетним, може розповісти цікаву історію, надає підтримку, та має навички і вміння, що сприяють успіху спільної діяльності, зокрема, навчання. Проте таке прагнення не завжди можна задовольнити, адже ці почуття є глибинними, прихованими і не завжди відображаються в зовнішньому прояві. У школі діти отримують різний досвід спілкування та вчаться враховувати особливості своїх партнерів та ситуації [17].

На етапі становлення колективу спостерігається відсутність взаємної прив'язаності та байдужість, що призводить до аморфності. Науковець стверджує, що варто враховувати диференціацію між членами колективу,

незалежно від їхніх прав. Часто сам педагог сприяє відчуженню окремої дитини від інших. Прояв нетерпимості між учасниками та відношенням до чужих може сповільнювати розвиток колективу [14].

На першому етапі формується номінальна група і це є початком формування колективу, де відбувається загальне ознайомлення людей, виникають симпатії та антипатії, а також відбувається первинний розподіл обов'язків, що призводить до появи лідерів.

Другий етап передбачає утворення групи-асоціації, яка має спільну мету та офіційну структуру, але не діє як єдине ціле. У цій групі відсутня організаційна єдність та психологічна комунікативність. Діяльність групи-асоціації є нестабільною за програмними цілями та ефективністю, і участь беруть лише активісти, а інші займаються в основному своїми особистими проблемами. Успіхи та невдачі сприймаються різними членами групи.

Третій етап ознаменовується формуванням групи-кооперації, яка характеризується стабільною структурою та високим рівнем підготовленості для вирішення завдань. У цій групі міжособистісні відносини та внутрішньо групове спілкування мають суто діловий характер, що сприяє досягненню високих результатів у конкретних видах діяльності.

Четвертий етап створює передумови для утворення автономної групи, що характеризується внутрішньою єдністю, де члени ідентифікують себе з групою. На цьому етапі відбуваються процеси відокремлення та внутрішньої неподільності, що виступають внутрішньогруповою основою для переходу до вищого рівня. На цьому етапі відбувається психологічна єдність, внутрішня згуртованість, а в групі-автономії відсутні угруповання за симпатіями чи антипатіями, що можуть бути присутні в групі-кооперації. Така група ідентифікується як «моя група».

І на останньому, п'ятому етапі формується група-колектив, який відзначається спільними інтересами, організованістю, підготовленістю до комунікативної взаємодії. В групі, в якій досягли рівня колективу, притаманна

гармонія особистих, групових та громадських інтересів, ініціатива та активність у досягненні поставлених цілей.

Одним з головних аспектів групової взаємодії молодших школярів є їхні соціальні навички. Діти повинні навчитися спілкуватися з між собою, виражати свої думки та почуття, слухати інших та розвивати емпатію. Важливо, щоб діти навчилися вирішувати конфлікти та працювати в команді [22].

Вже починаючи з молодших класів у дітей виникає поділ на неформальні групи, які часто стають важливішими, ніж офіційні шкільні організації. У таких групах формуються власні норми поведінки, цінності та інтереси, які частково залежать від лідера. Ці групи створюють почуття «ми», яке надає підтримку учневі та зміцнює його внутрішню позицію. У цьому віці діти починають носити один стиль і тип одягу, щоб підкреслити свою приналежність один до одного [19].

Спілкування з однолітками набуває особливої ваги для молодших школярів. У взаєминах з однолітками вони вчаться взаємодіяти та розвивати соціальні навички. Взаємний інтерес, спільне розуміння навколишнього світу і один одного стають надзвичайно цінними для них. Саме тому комунікативні здібності відіграють важливу роль в груповій взаємодії молодших школярів. Вони передбачають міжособистісну взаємодію в різних ситуаціях, включаючи групові проекти, спільні ігри та інші види діяльності [4].

Також важливо організовувати можливості для дітей для вираження своїх думок та ідей, дослідження власного потенціалу та розвитку творчих здібностей. Для цього можна задіяти в роботі колективні проекти, групові завдання та інші форми співпраці, що стимулюють саморозвиток та самовираження учнів. Нарешті, вчителі повинні забезпечувати постійний моніторинг та оцінювання взаємодії між учнями, щоб забезпечити їхній розвиток та виявити можливі проблеми, які потребують вирішення [12].

Отже, групова взаємодія молодших школярів у форматі онлайн навчання вимагає особливої уваги та підходу з боку вчителів. Вони повинні

забезпечити створення сприятливого середовища для розвитку соціальних та комунікаційних навичок учнів, здійснювати контроль за дисципліною та діями учнів, використовувати інтерактивні методики та інструменти, стимулювати самовираження та саморозвиток учнів.

1.3. Детермінанти розвитку групової взаємодії учнів молодшого шкільного віку в умовах онлайн навчання

Розвиток групової взаємодії учнів молодшого шкільного віку в умовах онлайн навчання залежить від ряду взаємопов'язаних чинників.

Надважливим аспектом у цьому процесі є інформаційно-технологічна складова і психологічні особливості її використання. Так звана технологічна інфраструктура є одним із ключових чинників, що впливає на розвиток групової взаємодії учнів молодшого шкільного віку в умовах онлайн навчання. Основні аспекти, які варто розглянути для детальнішого розуміння цього чинника, включають специфіку роботи з комп'ютерною технікою, стресостійкість у реакціях на недоліки інтернет з'єднання, компетенції у роботі з різним програмним забезпеченням та ін. [2].

Окремим важливим аспектом у роботі в онлайн середовищі є забезпечення кібербезпеки. Вчителі повинні піклуватися про безпеку інтернет-підключення, використовувати захищені платформи та інструменти комунікації, надавати вказівки щодо безпечного інтернет-поведінки та захисту особистої інформації. Також варто навчати учнів правилам цифрової безпеки та свідомому використанню онлайн ресурсів. При цьому освітні заклади повинні забезпечувати навчання учнів використанню технологій, включаючи навички роботи з комп'ютерами, програмним забезпеченням, платформами для спільної роботи та електронними комунікаціями [30]. Це створює умови для засвоєння учнями необхідних технологічних навичок та дозволяє стати більш впевненими в роботі з онлайн інструментами, сприяючи їхній активній участі в груповій взаємодії [16].

Важливим чинником для розвитку групової взаємодії учнів молодшого шкільного віку в умовах онлайн навчання є організаційна підтримка, яка включає в себе ряд важливих моментів:

1. Створення віртуальних класів та груп. Вчителі і адміністратори повинні забезпечити створення віртуальних класів та груп, які відповідають потребам учнів. Це може включати розподіл учнів за групами для спільних проектів, обговорень або колективного навчання. Організація віртуальних класів допомагає забезпечити структуровану і сприятливу середу для групової взаємодії.

2. Платформи для спільної роботи. Такі платформи допомагають учням спілкуватися, ділитися матеріалами, спільно редагувати документи та разом виконувати завдання.

3. Розклад занять з можливістю взаємодії. Важливо створити розклад занять, який дозволяє учням активно взаємодіяти в онлайн середовищі. Це може включати визначення часу для групових проектів, спільних обговорень або відеоконференцій, де учні мають можливість спілкуватися та співпрацювати. Розподілений час для групової взаємодії сприяє активній участі учнів і стимулює їхню активність і бажання міжособистісних контактів.

4. Навчання організаційним навичкам. Сюди входить навчання по плануванню завдань, встановленню пріоритетів, координації групової роботи та вирішенню конфліктів. Розвиток цих навичок допомагає учням ефективно працювати в групі та досягати спільних цілей.

5. Взаємодія з батьками учнів. Важливо спілкуватися та співпрацювати з батьківською громадою для підтримки групової взаємодії учнів. Вчителі можуть забезпечити відкритий канал комунікації з батьками, поділитися інформацією про групові проекти та спільні завдання, а також запропонувати поради щодо підтримки групової роботи вдома.

6. Оцінювання групової роботи. Воно включає оцінку індивідуальної участі у груповій роботі, якість спільного вироблення рішень, взаємодопомоги та колективних досягнень. Сюди ж ходить і фасилітація групової взаємодії.

7. Підтримка інклюзивності. Організаційна підтримка повинна бути орієнтована на створення інклюзивного середовища, де кожен учень має можливість брати участь у груповій взаємодії. Вчителі мають надавати додаткову підтримку та адаптувати завдання та матеріали, щоб забезпечити активну участь усіх учнів, незалежно від їхніх особливих потреб або обмежень.

Надважливими чинниками для розвитку групової взаємодії учнів молодшого шкільного віку в умовах онлайн навчання є комунікація і співпраця. Цей чинник можна розглядати у декількох пов'язаних між собою аспектах [40, 41].

По-перше, це віртуальні комунікаційні інструменти. До них відносяться електронні форуми, чати, електронна пошта, платформи для відеоконференцій тощо. Використання цих інструментів сприяє активному обміну ідеями, питаннями та думками між учнями.

По-друге, це спільна робота над завданнями. Вона включає в себе спільне розв'язання проблем, колективне створення проектів, спільне редагування документів тощо. Така робота сприяє формуванню взаємодопомоги, обміну знаннями та навичками, а також розвитку комунікативних та колективних навичок учнів. Вчителі повинні пропагувати взаємодопомогу та спільне вирішення проблем між учнями. Учні можуть працювати разом, щоб допомогти один одному зрозуміти складні поняття, вирішити завдання або подолати труднощі. Вчителі можуть стимулювати співпрацю, задавати завдання, які вимагають групової роботи, та сприяти взаємній підтримці учнів.

По-третє, це взаємне слухання та висловлення думок. Важливо використовувати правила взаємного слухання, постановки запитань, стимулювання активної участі кожного учня та підтримку різноманітних думок і точок зору. Забезпечення відкритого та поважного комунікаційного середовища допомагає учням розвивати навички спілкування та ефективно обмінюватися ідеями в групі.

По-четверте, важливо створювати умови для колективного прийняття рішень. Учні повинні навчатися спільному прийняттю рішень. Вчителі можуть створити ситуації, де учні повинні обговорювати ідеї, аргументувати свої думки та приймати спільні рішення. Це допомагає розвивати навички критичного мислення, співпраці та виробляти навички групового консенсусу.

По-п'яте, це відкритий зворотний зв'язок. Він передбачає обговорення результатів групових проектів, рефлексію над спільною роботою та надання конструктивного фідбеку. Відкритий зворотний зв'язок допомагає учням вчитися зі свого досвіду, вдосконалювати свої навички та підтримує їхній розвиток.

Не менш важливим аспектом групової взаємодії є фактор формування рольової структури, де кожен учень виконує певну роль або має визначені обов'язки. Це може бути лідер групи, співробітник, координатор чи інша роль. Така рольова структура допомагає розподілити відповідальність та підтримує ефективну групову роботу. У цьому процесі допомагає використання спільних цілей і завдань, що сприяє взаємодопомозі, обміну ідеями та виробленню спільних рішень, що сприяє підвищенню ефективності групової взаємодії [5, 9].

У результаті в окремо взятому класному колективі відбувається розвиток соціальних навичок, що є надважливим у процесі формування групової взаємодії в рамках онлайн навчання.

Висновки до розділу 1

Аналіз літератури з проблеми дослідження дозволив відмітити, що феномен групової взаємодії, що був досліджений як зарубіжними, так і вітчизняними психологами, виявився широкою темою досліджень. психологічна характеристика групової взаємодії молодших школярів включає в себе багато аспектів, що взаємодіють між собою. Навички соціальної взаємодії, комунікації, поведінки та взаємовідносин між членами групи є ключовими для успішної групової взаємодії молодших школярів, а роль вчителя є важливою для забезпечення сприятливих умов для їхнього розвитку.

Зарубіжні дослідники визначають групову взаємодію як результат впливу сил, що спонукають індивідів до збереження членства в конкретній групі, зокрема симпатій та емоційної привабливості групи, кількості та сили позитивних настроїв між її членами. Вітчизняні вчені розглядають групову взаємодію з позицій діяльнісного підходу та ціннісно-орієнтованої єдності. Вони тлумачать її як системну якість групи, що визначається взаємним тяжінням її членів один до одного, наявністю спільних поглядів, цінностей, позицій та установок стосовно подій, об'єктів чи явищ, що є найбільш значущими для групи в цілому.

РОЗДІЛ 2.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ У РОЗВИТКУ ГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОГО ФОРМАТУ НАВЧАННЯ

2.1. Опис процедури дослідження

Для визначення основних психологічних аспектів формування групової взаємодії, нам необхідно було провести вимір мотиваційної сфери молодших школярів, їх спрямованості на сумісну взаємодію, та відношення до класного колективу. Тож на цьому етапі була розроблена програма з проведення діагностування дітей.

Дослідження проводилось на базі Криворізької гімназії № 108 Криворізької міської ради. Гімназія з початковою школою. Дослідження проводилось в квітні-травні 2023.

Першим етапом емпіричного дослідження був діагностичний етап. Відбір психодіагностичних методик проводився відповідно до визначеної мети дослідження. Було здійснено вивчення та аналіз методичної літератури з метою вибору блоку діагностичних методик. Відбір методик був зроблений за критеріями валідності, надійності, наявності відповідних статево-вікових норм та інших психометричних показників.

Процедура психодіагностичного обстеження була організована за попередньо створеним та узгодженим планом. Під час планування процедури діагностичного обстеження були враховані такі чинники, що потенційно впливають на об'єктивність і достовірність отримуваних результатів: форма обстеження (групове або індивідуальне), величина групи, умови обстеження (приміщення, освітлення, вибір локації та ін.), підготовка бланків відповідей та інших матеріалів, фіксація часу виконання завдань, послідовність виконання завдань, фактор встановлення контакту з респондентами, особливості інструктажу, а також контроль за правильністю виконання інструкції до діагностичних методик.

Формування вибірки респондентів проводилось з урахуванням принципів, що забезпечують репрезентативність вибірки за статтю, віком, соціальним статусом, особливостями поведінки та іншими важливими для об'єктивності дослідження факторами.

Вибірка респондентів для емпіричного дослідження була сформована з учнів молодшого шкільного віку Криворізької гімназії № 108 (2-А кл., 2-Б кл.). Загальна вибірка була складена з 50 учнів молодшого шкільного віку. Спочатку була здійснена підготовка психодіагностичних методик до обстеження, де було визначено необхідну кількість наборів стимульного матеріалу, бланків для відповідей та іншого обладнання. Після цього був організований сам процес діагностики, який був проведений через метод поперечного зрізу даних у лютому 2023 р.

У батарею діагностичних методик було включено три методики: 1) Анкета оцінювання рівня шкільної мотивації Н. Лусканової; 2) Опитувальник «Мій клас» (у модифікації Ю. Гільбуха); 3) Методика «Самооцінка емоційних станів» А. Уесмана і Д. Рікса.

Для визначення рівня навчальної мотивації молодших школярів була задіяна анкета оцінювання рівня мотивації Н. Лусканової. Вона включає в себе ряд питань, які вимірюють різні аспекти мотивації, включаючи внутрішню та зовнішню мотивації, цінність навчання, самовизначення та впевненість у собі. Анкета є зручним інструментом для вчителів та шкільних психологів для оцінювання рівня мотивації учнів. Часто вона використовується на регулярній основі, наприклад, на початку та в кінці навчального року, щоб відстежувати зміни в мотивації з часом.

Ця анкета може бути особливо корисною при визначенні конкретних областей, які можуть вимагати більшої уваги або підтримки для підвищення загального рівня мотивації. Наприклад, якщо більшість учнів вказує, що їх головною мотивацією є отримання високих оцінок, вчителі можуть спробувати включити більше застосувань навчання у реальному житті, щоб показати значення знань та навичок поза навчальний час.

Для вимірювання ступеню задоволеності шкільним життям учнів початкових класів у діагностичному дослідженні була задіяна методика «Мій клас» у модифікації Ю. Гільбуха (Додаток А). Ця методика включає 15 запитань, які розподілені між п'ятьма секціями. Кожна секція містить три питання, з яких перше спрямоване на оцінку рівня задоволеності шкільним життям, друге аналізує ступінь конфліктності в класі, як індивідуально учнями, так і групою в цілому, а третє має на меті оцінити рівень співдружності в класі, тобто як цей аспект відображається в уявленнях учнів.

Методика «Самооцінка емоційних станів» А. Уесмана і Д. Рікса спрямована на оцінку власних емоційних станів учнями. Для проведення дослідження були використані спеціальні бланки. До проведення методики діти були ознайомлені з інструкцією. Учням було запропоновано 4 шкали: «спокій – тривожність», «енергійність – втома», «піднесеність – пригніченість», «впевненість в собі – безпорадність».

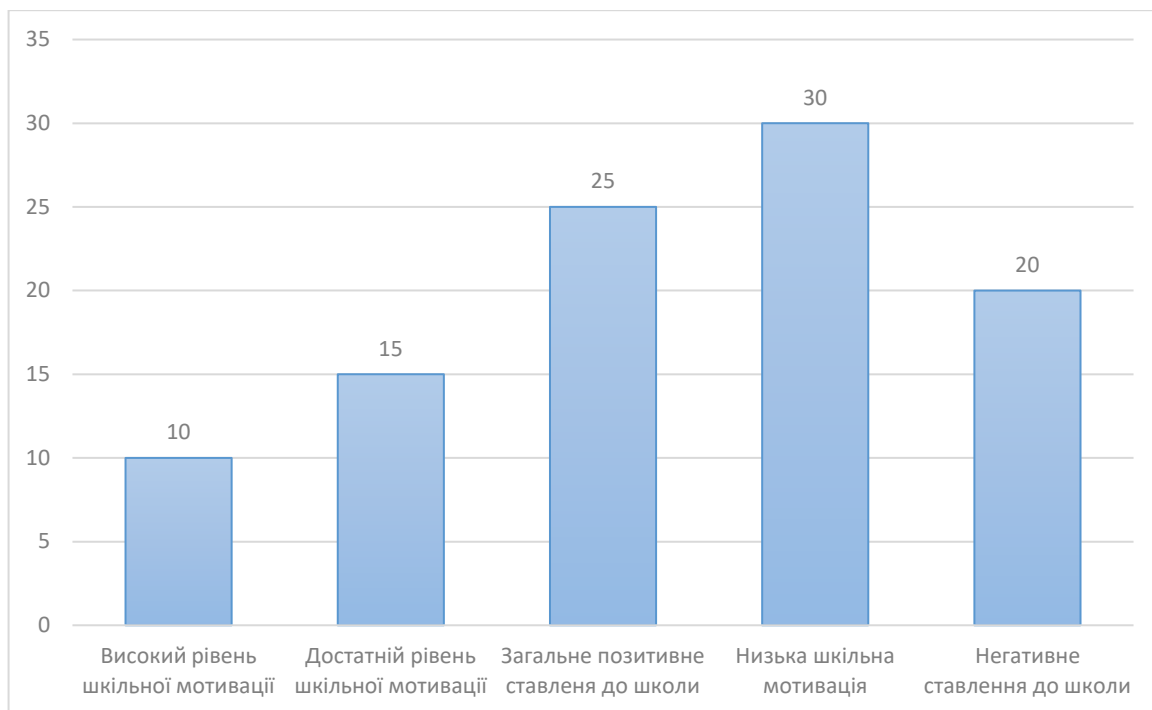
Кожна шкала містила 10 тверджень, розташованих у порядку зростання від негативних емоційних станів до позитивних. Учаснику дослідження потрібно було обрати номер того твердження, яке найбільше відповідає його емоційному стану. Якщо обране твердження наближене до одиниці, то показник емоційного стану буде нижчим. Якщо ж обране твердження наближене до десяти, то оцінка емоційного стану буде вищою.

Методика використовується для самооцінки емоційних станів та ступеня безсоння. Цей підхід є ефективним у виявленні змін емоційного стану протягом певного періоду часу. Його простота дозволяє швидко здійснити оцінку. Методика дозволяє аналізувати окремі показники або працювати з інтегральним результатом.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження

На першому етапі аналізу даних діагностичних методик нами були опрацьовані результати анкети оцінювання рівня шкільної мотивації Н. Лусканової, яка була задіяна у дослідженні з метою визначення загального

рівня вмотивованості молодших школярів до навчання в умовах онлайн взаємодії.

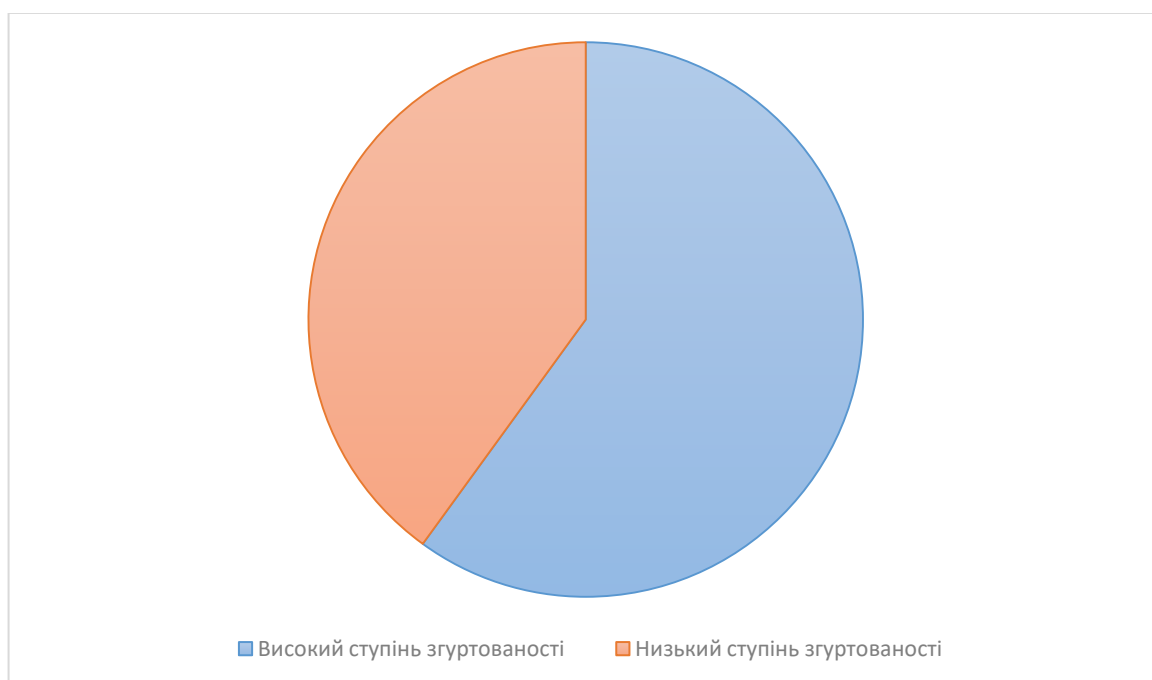
Рис. 2.2.1. Результати діагностики рівня мотивації молодших школярів в умовах онлайн навчання

На основі результатів діагностики мотивації молодших школярів в умовах онлайн навчання, було визначено декілька суттєвих характеристик. Високий рівень шкільної мотивації виявлено у 10% школярів. Ці учні проявляють велику зацікавленість у навчанні, активно взаємодіють з учителем та однокласниками, самостійно виконують навчальні завдання та проявляють ініціативу до різних видів онлайн занять. Достатній рівень шкільної мотивації має 15% школярів. Вони достатньо добре навчаються, але можуть мати проблеми з виконанням завдань без контролю вчителя або батьків. Загальне позитивне ставлення до школи зафіксовано у 25% учнів. Ці діти не завжди мають високий рівень навчальної мотивації, але вони позитивно ставляться до процесу навчання та взаємодії з учителями та однокласниками.

Результати діагностики показали, що 30 % молодших школярів мають низький рівень шкільної мотивації. Ці діти часто потребують додаткових стимулів або підтримки для виконання шкільних завдань і їм може бути важко самостійно організувати свій робочий день. Негативне ставлення до школи зафіксовано у 20% дітей. Такі учні можуть мати проблеми з адаптацією до шкільного життя, виявляють відчуття невдоволення або стресу пов'язаного з навчанням, а також можуть демонструвати низьку активність під час занять.

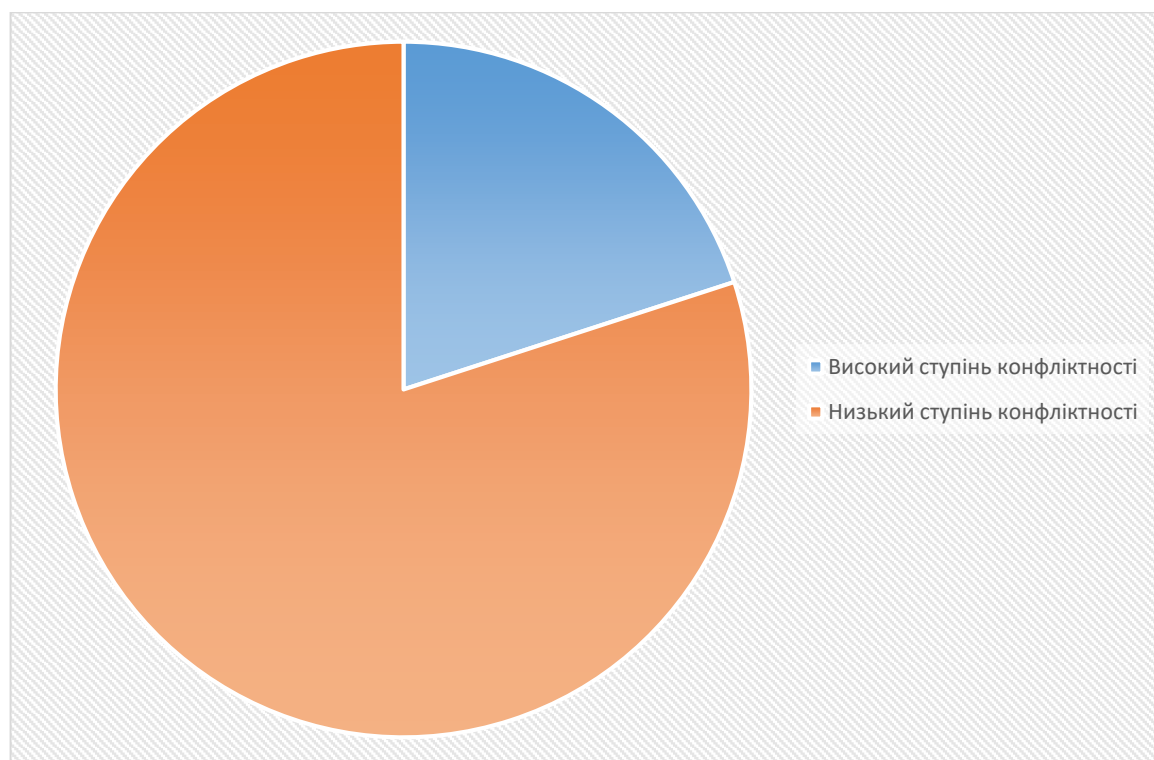
Ці дані вказують а те, що рівень навчальної мотивації учнів початкових класів у форматі онлайн навчання коливається. Показовим для нашого дослідження є те, що 50 % учнів класу мають схильність до низької навчальної мотивації та негативного ставлення до школи.

На другому етапі інтерпретації даних діагностичного дослідження рівня групової взаємодії учнів початкових класів нами були проаналізовані результати опитувальника «Мій клас».

Рис. 2.2.2. Результати діагностики рівня групової взаємодії молодших школярів за критерієм згуртованості

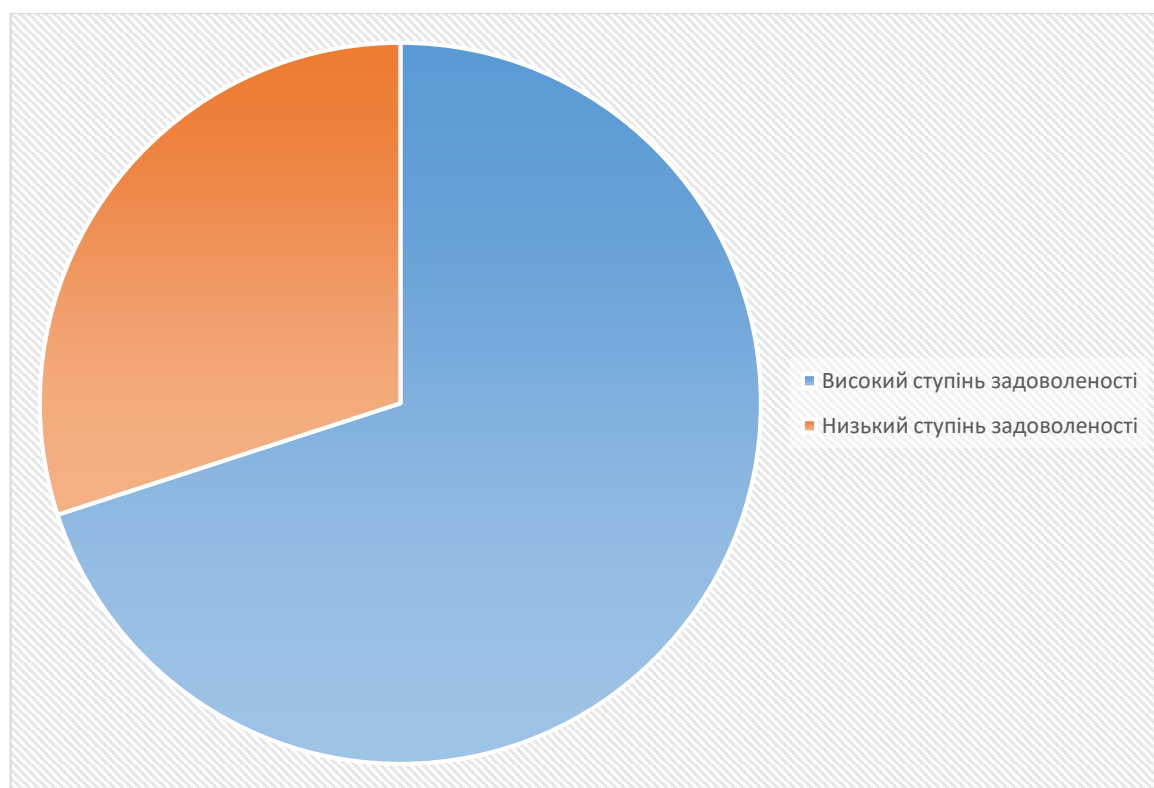
Високий ступінь згуртованості було зафіксовано у 60% учнів. Це може означати, що вони активно співпрацюють, діляться ідеями, підтримують один одного під час виконання завдань, і в цілому показують високий рівень комунікативної взаємодії в онлайн-навчанні. Низький ступінь згуртованості означає, що 40% учнів мають виклики в груповій взаємодії під час онлайн навчання. Вони можуть бути менш активними, мати складнощі у спілкуванні з іншими учнями або можуть бути менш зацікавленими у співпраці. Ці дані можуть бути використані для аналізу ефективності онлайн навчання і визначення стратегій для покращення групової взаємодії та згуртованості серед молодших школярів.

Рис. 2.2.3. Результати діагностики рівня групової взаємодії молодших школярів за критерієм конфліктності

Високий рівень конфліктності було зафіксовано всього у 20 % учнів. Це вказує на те, що тільки одна п'ята частина класного колективу має високу схильність до конфліктів. Такі діти часто створюють ситуації, які можуть призвести до непорозумінь або відкритих конфліктів, що може вплинути на групову динаміку та продуктивність. Низький ступінь конфліктності (80 %) вказує на те, що більшість молодших школярів у форматі онлайн навчання здатні уникати конфліктів або ефективно їх вирішувати. Такі діти здатні підтримувати гармонійні взаємовідносини і зберігати продуктивну робочу атмосферу під час уроків та у позаурочний час.

У цілому, ці дані свідчать про те, що більшість молодших школярів здатні ефективно керувати конфліктами. Однак, все ще є частина, яка має високий рівень конфліктності і це може вимагати додаткової уваги та ресурсів для вирішення потенційних проблем.

Рис. 2.2.4. Результати діагностики рівня групової взаємодії молодших школярів за критерієм задоволеності

Високий ступінь задоволеності взаємодії з класним колективом зафіксовано у 70% школярів. Це свідчить про те, що більшість учнів відчуває позитивні емоції від взаємодії з учителями та однокласниками, незважаючи на віддалений формат навчання. Вони відчувають себе комфортно та впевнено в цифровому середовищі, виявляють активність на заняттях і добре адаптувалися до нових форматів спілкування та взаємодії.

Однак 30% мають низький рівень задоволеності взаємодією в класі під час онлайн навчання. Це може вказувати на наявність проблем з адаптацією до цифрового навчального середовища, труднощі з комунікацією в онлайн-форматі, або можливо, учні відчувають себе відірваними від своїх однокласників і вчителів через відсутність безпосереднього контакту.

Ці дані вказують на важливість підтримки учнів, які відчувають труднощі з адаптацією до онлайн навчання, і необхідності виробляти нові стратегії та інструменти для підтримки їхньої активної участі та взаємодії в класі за умов дистанційного навчання.

У процесі інтерпретації даних за методикою «Самооцінка емоційних станів» А. Уесмана і Д. Рікса було виявлено, що емоційні стани молодших школярів змінюються з часом і в значній мірі залежать від емоційних факторів.

Після діагностичного дослідження ми отримали переважно позитивні результати за більшістю конструктивних шкал методики: 80% учнів були в стані спокою, піднесеності та впевненості, тоді як лише 20% відчували тривогу та пригніченість. Під час спілкування з учнями ми змогли підтвердити результати емпіричного дослідження своїми спостереженнями. Ці 20% учнів, які виявили негативні емоційні стани, мали певні ситуативні проблеми в родині та взаєминах з однолітками.

Для визначення статистично значимих зв'язків між шкалами був проведений кореляційний аналіз Пірсона через програму математичної статистики SPSS 22.0. Кореляція між двома величинами може бути позитивною (якщо одна величина зростає, то і інша зростає), негативною

(якщо одна величина зростає, то інша зменшується) і нульовою (немає зв'язку між величинами).

У рамках нашого дослідження позитивний статистично значимий зв'язок було зафіксовано між шкалами: «високий рівень згуртованості» і такими показниками як «високий рівень шкільної мотивації» ($r = 0,616$ при $p > 0,01$), «високий рівень задоволеності» ($r = 0,436$ при $p > 0,01$) і зворотній кореляційний зв'язок між шкалами «високий рівень згуртованості» і «негативна шкільна мотивація» ($r = -0,482$ при $p > 0,01$), «низький рівень задоволеності» ($r = -0,454$ при $p > 0,05$). Позитивний кореляційний зв'язок також зафіксовано між шкалою «низький рівень згуртованості» і «низька шкільна мотивація» ($r = 0,566$ при $p > 0,01$), «високий рівень конфліктності» ($r = 0,674$ при $p > 0,01$) і «низький рівень задоволеності» ($r = 0,716$ при $p > 0,01$).

Значення ($r = 0,616$ при $p > 0,01$) вказує на позитивний зв'язок між "високим рівнем згуртованості" і "високим рівнем шкільної мотивації". Це означає, що в умовах онлайн-навчання групи з високим рівнем згуртованості мають схильність до високого рівня шкільної мотивації. Аналогічно, вказане значення ($r = 0,436$ при $p > 0,01$) вказує на позитивний зв'язок між "високим рівнем згуртованості" і "високим рівнем задоволеності". Зворотний кореляційний зв'язок вказує на те, що "високий рівень згуртованості" зв'язаний з "негативною шкільною мотивацією" ($r = -0,482$ при $p > 0,01$) і "низьким рівнем задоволеності" ($r = -0,454$ при $p > 0,01$). Це означає, що групи з високим рівнем згуртованості мають тенденцію до низького рівня негативної мотивації і низького рівня задоволеності.

Коефіцієнти кореляції 0,566, 0,674 і 0,661 вказують на позитивний зв'язок між "низьким рівнем згуртованості" і такими показниками, як "низька шкільна мотивація", "високий рівень конфліктності" та "низький рівень задоволеності" відповідно. Це означає, що коли групи в онлайн-навчанні мають низький рівень згуртованості, є схильність до низької шкільної мотивації, високої конфліктності та низького рівня задоволеності.

Узагальнюючи, ці дані можна відзначити, що групова взаємодія в онлайн-навчанні впливає на мотивацію, задоволеність учнів шкільним життям. Високий рівень згуртованості в групах може сприяти високому рівню шкільної мотивації та задоволеності, в той час як низький рівень згуртованості може бути пов'язаний з низькою мотивацією до навчання, високою конфліктністю та низьким рівнем задоволеності.

Отже, результати діагностичної частини емпіричного дослідження дозволили намітити стратегію для розробки і впровадження корекційно-розвивальної програми для розвитку групової взаємодії молодших школярів в умовах онлайн навчання.

2.3. Опис і аналіз результативності корекційно-розвивальної програми

Після проведення діагностичного дослідження респонденти були поділені на дві групи (контрольна та експериментальна), які складались з рівної кількості школярів (по 25 учнів у кожній групі). З експериментальною групою протягом двох місяців проводилась корекційно-розвивальна програма, яка включала 8 тренінгових занять загальною тривалістю по 1,5 годин. Тренінгові програми для покращення групової взаємодії є важливими, особливо у контексті онлайн-навчання, де молодші школярі можуть відчувати відсутність традиційного класного середовища.

Для роботи з молодшими школярами були визначені наступні теми корекційно-розвивальної програми:

1. Основи ефективної комунікації. Розуміння елементів ефективного обміну інформацією, таких як активне слухання, виразність, ввічливість та здатність чітко висловлювати свої думки.

2. Робота в групі та роль лідера. Навчання дітей розуміння процесів, які відбуваються під час роботи в групі, а також важливості лідерства та того, як воно може впливати на результати групової роботи.

3. Конструктивний конфлікт. Навчання того, як вирішувати конфлікти позитивним і продуктивним способом, а також навчання важливості емпатії та взаємного розуміння.

4. Онлайн етикет. Ця тема включає в себе правила поведінки в онлайн просторі, особливо в контексті віртуального навчання.

5. Взаємодія в різноманітності. Розвиток поваги та здатності працювати з людьми з різних культур, традицій, соціальних середовищ та з різними світоглядами.

6. Стрес та тайм-менеджмент. Допомога школярам краще розуміти, як керувати своїм часом і справлятися зі стресом, особливо у випадках високого навантаження в умовах онлайн навчання.

7. Рефлексія та саморозвиток. Розвиваючи навички рефлексії, школярі можуть краще розуміти свої сильні сторони, слабкості та області, які потребують покращення, що в свою чергу сприяє їх саморозвитку.

8. Технології для співпраці. Використання різних інструментів і платформ для співпраці, які можуть полегшити групову взаємодію в онлайн-середовищі.

План-конспект заняття № 1

Тема: Основи ефективної комунікації

Мета заняття: ознайомити учнів із принципами ефективної комунікації; розвивати навички активного слухання та чіткого висловлювання власних думок; показати значення ввічливості та емпатії в процесі комунікації.

Основні вправи:

- Вправа "Чарівний стілець": Кожен учень по черзі отримує 2 хвилини, щоб поділитися власною думкою про певну тему, яку вибирає вчитель. Решта групи має прислухатися без перебивань, а потім можуть задати питання або дати відгук.

- Вправа "Об'єктивна реалізація": Учням пропонують описати об'єкт, який вони бачать на екрані, намагаючись бути якомога більш

детальними і чіткими в своїх описах. Це розвиває навички чіткого висловлювання думок.

- Вправа "Питання і відповіді": Учні по черзі ставлять питання, на які відповідають інші учні. Це допомагає розвивати навички активного слухання і відповіді на питання.

- Вправа "Цифровий етикет": Обговорення ситуацій, пов'язаних з онлайн-комунікацією (наприклад, коментування в соціальних мережах, письмове спілкування в електронних листах тощо). Обговорюється, які дії вважаються ввічливими, а які - ні.

- Вправа "Висловлюємо свої почуття": Учням пропонують висловити свої почуття щодо певної ситуації, використовуючи фразу "Я відчуваю».

План-конспект заняття № 2

Тема: Робота в групі та роль лідера

Мета заняття: ознайомити учнів з концептом групової роботи та роллю лідера в групі; розвивати навички колаборації і лідерства; показати значення кожного учасника в команді та сприяти розвитку вміння долати проблеми разом.

Основні вправи:

- Вправа "Розподіл ролей": Учні розділяються на групи та отримують завдання, яке потрібно виконати разом. Кожен учень має взяти на себе певну роль (лідер, координатор, виконавець, аналітик, тощо). Це спонукає учнів розуміти значення різних ролей в команді.

- Вправа "Проектне завдання": Групам дітей дається проектне завдання, яке потрібно виконати за певний час. Під час роботи над проектом учні повинні самі визначити лідера та розподілити обов'язки.

- Вправа "Проблемна ситуація": Учні отримують проблемну ситуацію, над якою потрібно працювати разом. Мета цієї вправи - допомогти учням розуміти, як важливо вміти вирішувати проблеми в команді.

- Вправа "Відгук та рефлексія": Після виконання групових завдань проводиться обговорення. Учні мають можливість висловити свої думки про процес роботи в групі, розкрити свої відчуття про роль лідера та оцінити ефективність групової взаємодії.

План-конспект заняття № 3

Тема: Конструктивний конфлікт

Мета заняття: ознайомити учнів з концептом конструктивного конфлікту та його ролі в груповій взаємодії; розвивати навички управління конфліктами, включаючи вміння висловлювати свої думки, слухати інших, та шукати компроміси; показати, як конфлікти можуть стати стимулом для змін та розвитку.

Основні вправи:

- Вправа "Сценка": Учні отримують сценарій конфліктної ситуації, яку їм потрібно відтворити, а потім обговорити. Ця вправа допомагає зрозуміти, як поводитися під час конфлікту, та які можливі шляхи його вирішення.

- Вправа "Точки зору": Кожен учень отримує роль у конфліктній ситуації. Завдання - висловити свою точку зору, вислухати інших та спробувати знайти компроміс.

- Вправа "Буря ідей": Учням пропонується проблема, з якою вони повинні впоратися разом. У процесі обговорення має виникнути конфлікт ідей, який стимулює шукати найкраще рішення.

- Вправа "Рефлексія": Після кожної вправи проводиться обговорення, де учні можуть висловити свої відчуття, визначити, що було виконано добре, та обговорити, як можна було б обійтись без конфлікту або використати його для досягнення позитивного результату.

План-конспект заняття № 4

Тема: Онлайн етикет

Мета заняття: ознайомити учнів з принципами онлайн етикету; навчити правилам поведінки в інтернеті та в онлайн комунікації; сформуванати відповідальне ставлення до використання інтернету та соціальних мереж.

Основні вправи:

- Вправа "Ситуаційні кейси": Учні отримують кейси різних ситуацій онлайн поведінки (наприклад, коментування постів в соцмережах, розмова в онлайн-чатах, використання поштових сервісів). Вони повинні обговорити кейси і визначити, яка поведінка вважається прийнятною, а яка - ні.

- Вправа "Конструктивний відгук": Учні практикують написання відгуків та коментарів, дотримуючись правил онлайн етикету. Вони вчаться висловлювати свою думку ввічливо та конструктивно.

- Вправа "Ділова листівка": Учні тренуються складати електронні листи, використовуючи відповідні форми звернення, відповідний тон і структуру листа.

- Вправа "Рефлексія": Після кожної вправи проводиться обговорення, де учні можуть обмінятися думками та почуттями стосовно онлайн етикету.

План-конспект заняття № 5

Тема: Взаємодія в різноманітності

Мета заняття: ознайомити учнів з концептом різноманітності та його важливістю в сучасному світі; розвивати навички поважання, взаєморозуміння та взаємодії в різноманітному середовищі; стимулювати прийняття різниці між людьми і зміцнювати цінність доброзичливості.

Основні вправи:

- Вправа "Мозаїка": Учні отримують завдання створити спільну картину, використовуючи різні матеріали. Мета цієї вправи - показати, що різні

елементи можуть створити цілісну і гарну картину, тобто, різноманітність може бути силою.

- Вправа "Хто я?": Учні розповідають про себе, свої інтереси, хобі, культуру, родину тощо. Ця вправа допомагає учням краще пізнати один одного і підвищує взаємне розуміння.

- Вправа "Рольова гра": Учні отримують ролі людей з різних культур або соціальних груп і проводять обмін думками. Це сприяє розвитку емпатії та взаємного розуміння.

- Вправа "Рефлексія": Після виконання групових завдань проводиться обговорення. Учні мають можливість висловити свої думки про процес роботи, поділитися своїми відчуттями і обговорити важливість взаємодії в різноманітності.

План-конспект заняття № 6

Тема: Стрес та тайм-менеджмент

Мета заняття: вивчити основні принципи тайм-менеджменту та розуміння стресу; навчити дітей технікам керування часом, щоб зменшити стрес і підвищити продуктивність; допомогти учням ідентифікувати стресори і знайти здорові стратегії їх подолання.

Основні вправи:

- Вправа "Мій день". Учні описують свій типовий день, обговорюючи, що їм доводиться робити і як вони планують свій час. Це спонукає їх розмірковувати про своє розподіл часу і допомагає визначити, які активності можуть викликати стрес.

- Вправа "4D тайм-менеджмент". Навчіть дітей техніці 4D для керування часом: Do (Виконати), Defer (Відкласти), Delegate (Делегувати), Delete (Відмовитися). Вони можуть практикувати ці принципи на основі своєї розкладу дня.

- Вправа "Спокійний острів". Учні просять уявити місце, де вони відчують себе найбільш спокійно і безпечно. Це може бути вправа для розслаблення та зниження рівня стресу.

- Вправа "Рефлексія". Після проведення вправ проводиться обговорення, де учні можуть поділитися своїми відчуттями та враженнями від проведеного часу, обговорити, як вони можуть застосувати вивчене в повсякденному житті.

План-конспект заняття № 7

Тема: Рефлексія та саморозвиток

Мета заняття: ознайомити учнів з процесом рефлексії та його значенням для саморозвитку; розвивати навички самоаналізу і самооцінки; стимулювати учнів до навчання та розвитку на основі власного досвіду.

Основні вправи:

- Вправа "Дерево успіху": Учні мають створити символічне "дерево", де корені символізують їх основні цінності, стовбур - їх основні навички та здібності, а гілки і листя - їх досягнення та мрії. Ця вправа допомагає учням краще зрозуміти себе та свої амбіції.

- Вправа "Зиркало": Учні пишуть коротке есе про себе, включаючи свої сильні сторони, слабкі місця, успіхи, невдачі та те, як вони бачать свій шлях розвитку. Ця вправа сприяє самоаналізу та самопізнанню.

- Вправа "Кроки до мети": Учні вибирають одну мету, яку хочуть досягти, і планують конкретні кроки, як її досягти. Це допомагає їм зосередитись на своєму розвитку і визначити практичні шляхи його досягнення.

- Вправа "Рефлексія": Після виконання завдань проводиться обговорення, де учні можуть висловити свої думки, поділитися своїми відчуттями та обговорити, що вони взяли для себе з цього заняття.

План-конспект заняття № 8

Тема: Технології для співпраці

Мета заняття: ознайомити учнів з різними технологіями, які можуть використовуватися для співпраці; навчити дітей використовувати ці технології для ефективного групового проекту; стимулювати критичне мислення, навички проблемного розв'язання та колективної роботи.

Основні вправи:

- Вправа "Порівняння технологій": Учні досліджують різні технологічні інструменти (наприклад, Google Docs, Trello, Zoom, Slack тощо) та обговорюють їхні переваги та недоліки для спільної роботи.

- Вправа "Спільний проект": Учні працюють над спільним проектом, використовуючи одну з обраних технологій. Це може бути презентація, звіт або інший креативний проект.

- Вправа "Рольова гра": Учні можуть імітувати онлайн-зустріч, використовуючи відеоконференції, щоб відпрацювати навички ефективного спілкування і взаємодії в цифровому середовищі.

- Вправа "Рефлексія": Після виконання завдань проводиться обговорення, де учні можуть висловити свої думки, поділитися своїми відчуттями та обговорити, що вони вивчили про використання технологій для співпраці.

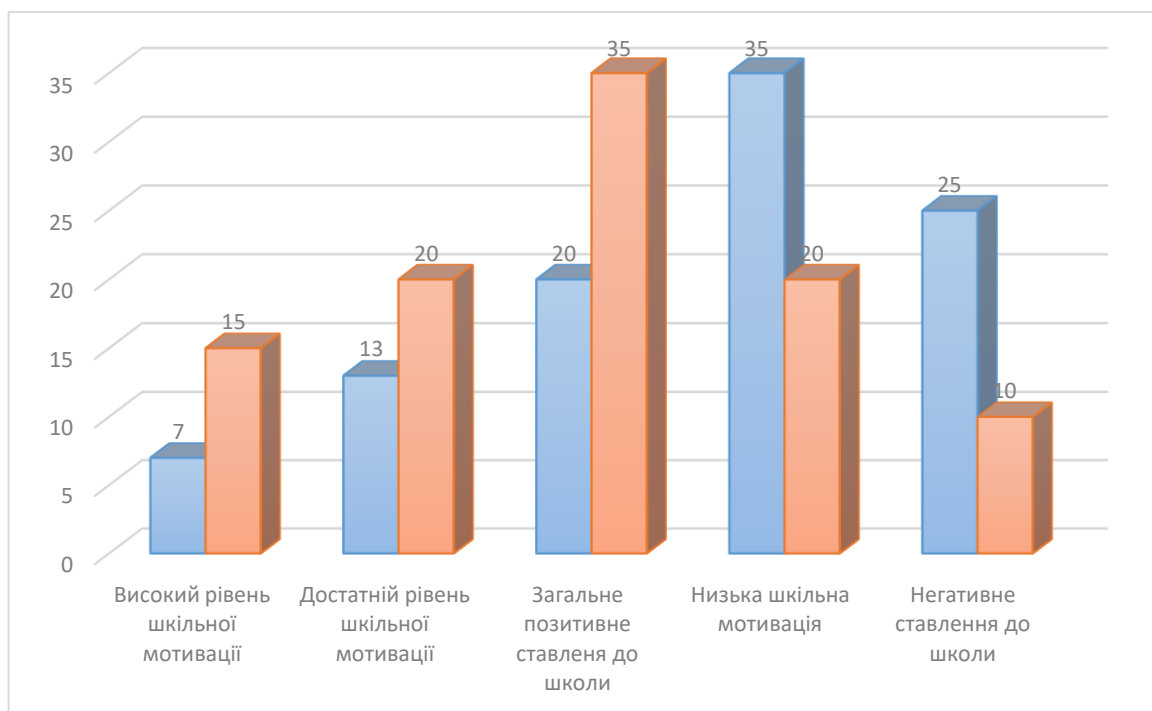
Оцінка результативності впровадженої корекційно-розвивальної програми проводилась шляхом порівняння результатів першого діагностичного зрізу за трьома методиками (анкета оцінювання рівня шкільної мотивації Н. Лусканової; опитувальник «Мій клас» (у модифікації Ю. Гільбуха); методика «Самооцінка емоційних станів» А. Уесмана і Д. Рікса) та повторного діагностичного зрізу у контрольній та експериментальній групі.

У повторному діагностичному дослідженні в обох групах учасників (контрольній та експериментальній) були використані ті ж самі методи, що і на початку емпіричного дослідження, відразу після завершення програми. Щоб виявити зміни в системі групової взаємодії молодших школярів в експериментальній групі перед і після реалізації корекційно-розвивальної

програми, були оброблені статистичні дані на основі результатів початкового і повторного діагностичного зрізів за трьома методиками (діаграма 2.3.1.).

За даними, представленими у діаграмі, можна побачити позитивні зміни в результатах учнів після впровадження корекційної програми, спрямованої на розвиток групової взаємодії в умовах онлайн навчання.

За результатами повторної діагностики помітно збільшився відсоток учнів із високим (з 7 % до 15 %) та достатнім рівнем шкільної мотивації (з 13 % до 20 %). Водночас, зменшилася кількість учнів із низькою шкільною мотивацією (з 35 % до 20 %). Ці дані свідчать про ефективність корекційної програми з підвищення мотивації до навчання.

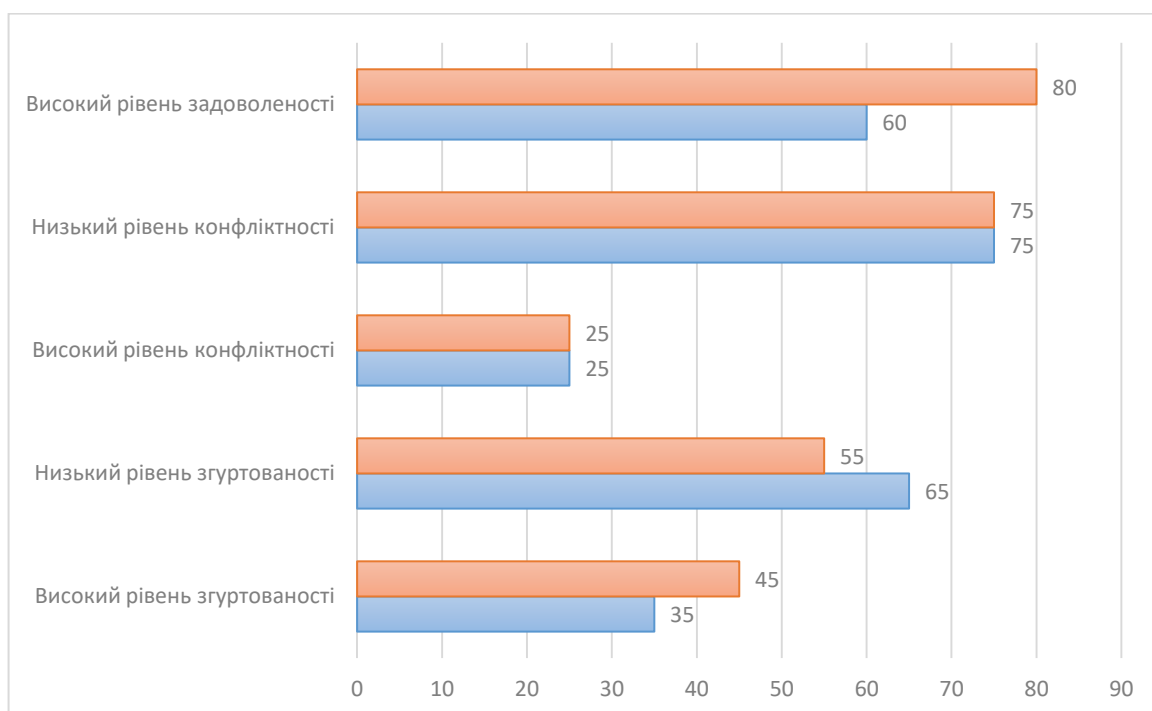

Рис. 2.3.1. Результати діагностики рівня мотивації молодших школярів у контрольній групі до та після впровадження корекційно-розвивальної програми

У питанні ставлення до школи після впровадження програми помітно збільшилася кількість учнів, які демонструють загальне позитивне ставлення до школи (з 20 % до 35 %). Паралельно з цим, зменшилася кількість учнів з

негативним ставленням до школи (з 25 % до 10 %). Ці зміни свідчать про те, що програма корекційної дії сприяла поліпшенню загального ставлення учнів до процесу навчання. У цілому, ці дані показують, що впроваджена програма мала позитивний вплив на мотивацію учнів до навчання та їх ставлення до школи.

Повторна діагностика за методикою «Мій клас» у модифікації Ю. Гільбуха теж показала зрушення у рівнях згуртованості та задоволеності учнями фактором групової взаємодії у форматі онлайн навчання (рис. 2.3.2.).

Рис. 2.3.2. Результати діагностики за методикою «Мій клас» у контрольній групі до та після впровадження корекційно-розвивальної програми

За даними, представленими в діаграмі, можна зробити таку порівняльну характеристику результатів дослідження до і після впровадження корекційної програми:

1. Критерій згуртованості групи. Після впровадження корекційної програми можна спостерігати збільшення відсотка учнів із високим рівнем згуртованості (з 35 % до 45 %), а також зниження відсотка учнів із низьким

рівнем згуртованості (з 65 % до 55 %). Це свідчить про позитивний вплив програми на групову взаємодію.

2. Критерій рівня конфліктності. Результати показують, що впровадження програми не вплинуло на рівень конфліктності учнів, бо відсоток учнів з високим та низьким рівнем конфліктності залишився незмінним. Це може свідчити про необхідність додаткової роботи в цьому напрямку.

3. Критерій задоволеності. Після реалізації корекційної програми помітно збільшилася кількість учнів із високим рівнем задоволеності (з 60 % до 80 %), паралельно зменшився відсоток учнів з низьким рівнем задоволеності (з 40 % до 20 %). Це свідчить про позитивний вплив програми на задоволеність учнів від онлайн навчання.

В цілому, статистичні результати свідчать про ефективність впровадження корекційної програми в аспекті згуртованості та задоволеності учнів в експериментальній групі. При цьому, показовим для нашого дослідження було те, що у контрольній групі статистично значимих змін виявлено не було, що ще раз говорить про позитивні зрушення від організації корекційно-розвивальної роботи в експериментальній групі.

Висновки до розділу 2

У емпіричній частині дослідження було зафіксовано значний об'єм статистичних даних по ряду психологічних методик на визначення різних аспектів групової взаємодії молодших школярів у форматі онлайн навчання. Зібрані дані були оброблені з усією належністю та проінтерпретовані відповідно до установлених наукових стандартів. Впровадження корекційно-розвивальної програми привело до виразних позитивних змін у груповій взаємодії та мотивації до навчання серед школярів. Значно покращився рівень згуртованості учнів, а також зафіксовано зростання загального позитивного ставлення до школи. Загалом, результати дослідження підтверджують гіпотезу про можливість покращення психологічних аспектів групової взаємодії учнів

через впровадження корекційно-розвивальних програм, що є особливо важливим для забезпечення ефективного процесу дистанційного навчання.

Впровадження корекційної програми спровокувало позитивні зміни в груповій взаємодії школярів в умовах онлайн-навчання. Було зафіксовано помітне збільшення шкільної мотивації, зросла згуртованість групи і покращилося загальне позитивне ставлення до школи. Однак, вплив програми на рівень конфліктності виявився незначним, що свідчить про потребу додаткового зосередження на цьому аспекті в майбутніх корекційних програмах. Попри це, високий рівень задоволеності, що був зафіксований після впровадження програми, свідчить про загальний її успіх та виявляє її ефективність в розвитку групової взаємодії учнів в онлайн форматі.

Таким чином, корекційно-розвивальна програма продемонструвала свою ефективність, але при цьому виявлена необхідність удосконалення в деяких аспектах для ще більшого покращення групової взаємодії та сприяння формуванню позитивного навчального досвіду.

ВИСНОВКИ

Після детального огляду літературних джерел, було сформовано глибоке розуміння психологічних особливостей групової взаємодії молодших школярів. Особливу увагу було приділено механізмам та факторам, що сприяють розвитку цих відносин, а також потенційним викликам, з якими можуть зустрітися учні при взаємодії в групі в онлайн форматі. Окремо були визначені і досліджені фактори, які сприяють посиленню групової взаємодії в умовах онлайн навчання. Найбільш значимими з них є згуртованість, мотивація до навчання, позитивне ставлення до школи та зниження конфліктності.

За допомогою емпіричного дослідження було зроблено порівняння рівня групової взаємодії учнів молодшого шкільного віку у контрольній та експериментальній групах. Результати дослідження свідчать про те, що корекційно-розвивальні програми можуть бути ефективними в засобах для підвищення рівня групової взаємодії.

Інтерпретація отриманих емпіричних даних засобом кореляційного аналізу дали змогу більш глибоко зрозуміти взаємозв'язок між різними факторами групової взаємодії. Виявлено зв'язки між згуртованістю, мотивацією до навчання та позитивним ставленням до школи. Ці дані підкреслюють важливість комплексного підходу до підвищення ефективності групової взаємодії серед учнів молодшого шкільного віку. Емпіричне дослідження показало, що дієвим способом для посилення групової взаємодії в онлайн-середовищі є впровадження корекційно-розвивальної програми. Дана програма сприяла зростанню показників шкільної мотивації, а також підвищенню рівня задоволеності учнів від онлайн-навчання.

Гуртуючись на результатах кореляційного аналізу, було зроблено висновок, що впровадження корекційно-розвивальної програми в умовах онлайн навчання сприяло значному підвищенню рівня групової взаємодії. Це свідчить про високий потенціал досліджуваної програми для впровадження її в практику дистанційного навчання.

Результати дослідження підтвердили гіпотезу про можливість зміцнення групової взаємодії через дистанційну освіту з допомогою спеціально проведеної роботи.

В цілому, дане дослідження виявило перспективність подальших досліджень в цій області, зокрема, дослідження інших аспектів впливу корекційно-розвивальної програми на групову взаємодію молодших школярів в умовах дистанційного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Почуття гідності у духовному розвитку особистості. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2008. Вип. 12. С. 5–18.
2. Главінська О.Д. Вплив низької навчальної успішності на становлення самооцінки школяра : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07. «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2002. 17 с.
3. Горностаї П.П. Групова взаємодія як динаміка свідомого і несвідомого групи.
4. Гуцало В.П. Формування особистості молодшого школяра. 2021. URL. : https://wiki.cuspu.edu.ua/index.php/%D0%A4%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96_%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%88%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%8F%D1%80%D0%B0
5. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ.: Центр учбової літератури, 2012. 424 с. URL. : https://shron1.chtyvo.org.ua/Dutkevych_Tetiana/Dytiacha_psykholohiia.pdf
6. Коновальчук І.М. Труднощі в навчальній діяльності молодших школярів як чинник їх конфліктів з батькам. *Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти: збірник науково-методичних праць*. за заг. ред. В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник, Т.В. Наумчук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2015. – С. 226 URL.: http://eprints.zu.edu.ua/20524/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%86.%D0%9C._%D0%A2%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%BD._%D0%B2_%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87._%D0%B4-

[%D1%81%D1%82%D1%96_%D0%BC%D0%BE%D0%BB.%D1%88%D0%BA_%D1%8F%D0%BA_%D1%87-%D0%BA_%D1%97%D1%85_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84_%D0%B7_%D0%B1%D0%B0%D1%82._2014.PDF](#)

7. Левін К. Теория поля в социальных науках. URL. : <https://www.klex.ru/epo>
8. Максименко С. Емоційний розвиток дитини Упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. 2003. 112 с. URL. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b7393b7f-12a4-4daf-9d2a-cdc1cf35fb28/content>
9. Москаленко Л. С. Психологічні умови становлення соціального статусу молодшого школяра. Дисертація на здобуття наукового ступеню кандидата психологічних наук. 19.00.07. Київ. 2016. https://lib.iitta.gov.ua/107194/3/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%9C%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9B.%D0%A1..pdf
10. Подкопаєва Ю. В. Соціально-психологічні умови формування уявлень про духовний ідеал у дітей молодшого шкільного віку : монографія / Юлія Валеріївна Подкопаєва. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2017. 248 с.
11. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. 376. URL. : <https://ksp.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/68/2021/05/%D0%92%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F-3.pdf>
12. Чудакова О.М. Психологічні особливості та умови становлення творчої особистості молодшого школяра. 2020. URL. : 556-572. <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v10/i25/57.pdf>

13. Яцишина А.М. Аналіз специфіки психологічного розвитку дітей 7-10 років. 2019. URL. : http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2019/part_2/23.pdf
14. Яцишина А.М. Психологічні умови корекції емоційно-деструктивної поведінки дітей молодшого шкільного віку. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психолог. наук. 19.00.07 педагогічна та вікова психологія. Одеса 2021. 25 с. URL. : http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/12151/1/aref_Yatsishina_2021.pdf
15. Bukowski, W. M., Newcomb, A. F., & Hartup, W. W. (2018). *The company they keep: Friendships and their developmental significance*. Cambridge University Press.
16. Kindermann, T. A. (2016). Friends' influence on students' adjustment to school. *Journal of Experimental Child Psychology*, 142, 228-242.
17. LaFontana, K. M., & Cillessen, A. H. (2010). Developmental changes in the priority of perceived status in childhood and adolescence. *Social Development*, 19(1), 130-147.
18. Malik, B., & Becker, S. (2017). Friendship quality and psychosocial outcomes among elementary and middle school students. *Social Development*, 26(2), 380-397.
19. Poulou, M., & Norwich, B. (2018). Social relationships and inclusive education: Friendships in the school context. *Frontiers in Psychology*, 9, 2532.
20. Sandstrom, M. J., & Herlan, M. L. (2017). When popularity is not enough: The role of friendships in children's school adjustment. *Child Development*, 88(4), 1396-1414.
21. Sijtsema, J. J., & Rambaran, J. A. (2017). The interplay between friendship and popularity in adolescence: A longitudinal study of selection and influence processes. *Journal of Research on Adolescence*, 27(3), 687-700.
22. Updegraff, K. A., McHale, S. M., & Crouter, A. C. (2016). Adolescents' relationships with siblings and friends: Closer examination of developing inter- and intra-individual linkages. *Developmental Psychology*, 52(11), 1816-1828.

ДОДАТКИ

Додаток А

Бланк опитувальника «Мій клас»

Пам'ятай, що характеризуєш свій клас, який він є сьогодні	Обведи кружечком свою відповідь
1. Вам подобається навчатися в вашому класі. 2. Діти в класі завжди б'ються між собою. 3. У вашому класі кожен учень – твій друг.	Так Ні Так Ні Так Ні
4. Деякі учні вашого класу нещасливі. 5. Деякі діти в вашому класі є середнячками. 6. З деякими дітьми в вашому класі ви не товаришуєте.	Так Ні Так Ні Так Ні
7. Діти вашого класу із задоволенням ходять до школи. 8. Багато дітей з вашого класу люблять битися. 9. Усі учні в вашому класі – друзі.	Так Ні Так Ні Так Ні
10. Деякі учні не люблять свій клас. 11. Окремі учні завжди прагнуть настояти на своєму. 12. Усі учні в вашому класі ставляться добре один до одного.	Так Ні Так Ні Так Ні
13. Ваш клас веселий. 14. Діти в вашому класі багато сваряться. 15. Діти в вашому класі люблять одне одного як друзі.	Так Ні Так Ні Так Ні

Текст методики Н. Лусканової

1. Тобі подобається в школі?
  - а) Так;
  - б) не дуже;
  - в) ні.
2. Уранці ти завжди з радістю йдеш до школи чи тобі часто хочеться залишитися вдома?
  - а) Іду з радістю;
  - б) буває по-різному;
  - в) частіше хочеться залишитися вдома.
3. Якби вчитель сказав, що завтра до школи не обов'язково приходити всім учням, ти б пішов до школи чи залишився б вдома?
  - а) Пішов би до школи;
  - б) не знаю;
  - в) залишився б удома.
4. Тобі подобається, коли відмінюють уроки?
  - а) Не подобається;
  - б) буває по-різному;
  - в) подобається.
5. Ти хотів би, щоб тобі не задавали ніяких домашніх завдань?
  - а) Не хотів би;
  - б) не знаю;
  - в) хотів би.
6. Ти хотів би, щоб у школі залишилися лише перерви?
  - а) Ні;
  - б) не знаю;
  - в) хотів би.
7. Ти часто розповідаєш про школу своїм батькам і друзям?
  - а) Часто;
  - б) рідко;
  - в) не розповідаю.
8. Ти хотів би, щоб у тебе був інший, менш суворий учитель?
  - а) Мені подобається наш учитель;
  - б) точно не знаю;
  - в) хотів би.
9. У тебе в класі багато друзів?
  - а) Багато;
  - б) мало;
  - в) немає друзів.
10. Тобі подобаються твої однокласники?
  - а) Подобаються;
  - б) не дуже;
  - в) не подобаються.